

Aktuality v právu

Paleta českých námitek proti Evropské unii

FILIP KŘEPELKA

Před čtvrt rokem Češi s nevelkým nasazením rozhodli 77 % hlasů pro vstup České republiky do Evropské unie (resp. Evropských společenství). Čtvrtina hlasujících byla proti. Rozhodnutím o vstupu důvody této menšíny nepochybně nepadají, okruh odpůrců integrace se ovšem může ustálit nebo různě proměňovat. Nesouhlas se vstupem (a brzkým členstvím) má nicméně rozmanité kořeny. Námitky dvou odpůrců vstupu nezřídka byly a jsou protikladné; to, co jeden EU vytýká, u ní druhý postrádá.

Ve svém příspěvku se pokusím námitky proti EU a členství ČR v ní roztrždit, pro názornost je označím barvami. Zamýšlet se chci nad jejich důvodností, nikoli jejich správností nebo morálností. Zajímá mě, zda to, co odpůrcům EU nebo jejich kritikům vadí, je vskutku vlastní EU nebo státům, které ji tvoří, nebo naopak zda jejich výhrady nemíří vedle. Vedle odpůrců a kritiků v cizích státech zvlášť připomenu jejich české představitele a důvodnost jejich mínění na pozadí české skutečnosti. Stanoviska skupin těchto kritiků, širší veřejnosti často málo známá, jsem nacházel až na výjimky na internetu. Jednotlivé barvy si někdy hned, jindy až po sledování a hodnocení dokážeme spojit s politickými směry či přímo stranami (byť nemálo stran v řadě evropských států spojuje směry pro integraci i proti ní), stejně jako světonázorovými a náboženskými proudy. Nesmíme konečně zapomínat, že barvy se běžně mísí.

Modrá pravicově liberální kritika klade důraz na nedotknutelnost soukromého vlastnictví, zdůrazňuje smluvní volnost a podporuje svobodné podnikání. Většina modrých sdílí sympatie k anglickému a americkému civilizačnímu (*pod*)okruhu, kde shledávají ony hodnoty nejvíce naplněny. Státy EU (už skutečnost, že většinou do onoho angloamerického okruhu nepatří, je pro některé zdrojem nevole) jsou *modrými* považovány za příliš socialistické, byť ti nejrazantnější už vidí socialismus kdekoli: už ani USA nejsou pro ně to, co bývaly.

Trnem v modrých očích jsou sociální práva a práva pracujících, zápovědi diskriminace, státní přerozdělování k jejich zajištění a s ním spojená nutnost vysokého zdanění. Dále je terčem kritiky komplikovaná hospodářská, finanční, sociální a ekologická legislativa vymáhaná přerostlým státním aparátem. Modrá pravověrnost chce minimalizovat stát jako takový a nadstátní strukturu typu EU považuje za zbytečnou. Z pohledu radikálnějšího liberalismu jsou všechny evropské státy více či méně na sces-

tí. EU je pro *modré* oprávněně pochybná pro svou ekologickou legislativu, politiku hospodářské soutěže, dotační a protekcionistickou zemědělskou politiku, daňové limity *zdola*, vnější celní politiku, mezistátní přerozdělování v rámci regionální politiky nebo aktivní opatření proti diskriminacím. Mnohdy *modří* přehlížejí, že EU často jen zprostředkovává většinovou vůli členských států. Její autonomní složky naopak nezřídka prosazují určitou hospodářskou liberalizaci i proti vůli nebo setrvačnosti členských států. Sama EU (ES) se na „ústavní“ úrovni popisuje jako sdružení států s tržním hospodářstvím, což v předchozích desetiletích utlumilo sklony některých států (Francie) k většímu plánování hospodářství.

Všichni *modří* s chutí kritizují „tisíce stran“ evropských předpisů a evropskou byrokracii – právem, pokud ovšem nacházejí ve světě státy, kde je právo stručnější a veřejná správa štihlounká. USA to (už) nejsou. Kdo někdy chtěl přečíst nějaký zákon z USA, dá mi za pravdu, že evropské jsou proti nim stručné. Stejně tak rozbujelá je v USA i veřejná správa.

Kritika EU ze strany českých *modrých* (euroskeptické křídlo ODS, některé neparlamentní pravice-liberální strany nebo Liberální institut) je na pozadí české současnosti méně věrohodná. Vše, co vytýkají západní Evropě a EU, je v ČR přítomno v míře vrchovaté. Perspektivy změn v modrém stříhu jsou přítom nevalné. Po vstupu do EU se ČR může stát státem výrazně liberálnějším, může napodobit Irsko nebo Velkou Británii, kdyby jen chtělo. Například české daně mohou být po vstupu výrazně nižší a (v očích *modrých* neskutečně nafouklé) sociální dávky bude možné také tvrdě krátit. Jen doopravdy razantním liberálním reformám – podle mne v ČR zcela neprosaditelným – vstup do EU vytvoří právní překážky: zákazy diskriminace v oblasti práce, hospodářská a ekologická legislativa budou muset být v ČR dodržována, zatímco odstranění těchto standardů na evropské úrovni by přinesla jediné nepravděpodobná razantní liberální vlna v celé Evropě.

Červená barva socialismu a levice má dva hlavní odstíny. *Tmavočervenými* jsou zastánci známého modelu socialismu, v ČR až na výjimky většinou přívrženci KSČM, jinak je najdeme jen v kandidátských zemích, na Západě je tmavočervených minimum. *Světločervenými* jsou pak rozmanité socialistické, anarchistické, feministické skupiny, nemalá část mírového, antiglobalizačního a antirasistického hnutí (jen výčet českých skupin by přesáhl stránku, snad bych uvedl alespoň Socialistickou solidaritu, Skupinu 8.března nebo Českou anarchistickou federaci). Tato směs hnutí je viditelná na demonstracích doprovázejících jakýkoli *summit*, včetně těch unijních. Mnohým Čechům, co v posledním půlstoletí byli na Západě, se zdá, že tam je světločervených hodně. Jejich čeští partneři jsou naopak zjevem novým. *Červeným* obecně, ovšem různou měrou, vadí prostě to, že členské státy EU jsou státy kapitalistické a převážně tržním hospodářstvím. Uvnitř i mezi nimi jsou vskutku nezanedbatelné sociální rozdíly. Klasická rétorika zní, že všechny vyspělé státy vykořisťují země tře-

tího světa, jsou skrytě rasistické a imperialistické. S oprávněností této kritiky si nevím rady, záleží asi na pojetí toho, co se označuje jako vykořisťování, rasismus a imperialismus.

Receptem *tmavočervených* je návrat k reálnému socialismu, což by jistě bylo v ČR schůdnější bez vstupu. Pro odmítání EU tedy je skutečný důvod. Vzory pro *světočervené* jsou méně zřetelné: realisté mezi nimi snad vidí Skandinávii, radikálové mají své utopie. Důvody proti vstupu jsou méně zřetelné.

Světočervená hnutí by neměla zapomínat na to, že některé členské státy (severské státy, Nizozemí) poskytují relativně největší a nejvíce altruistickou rozvojovou a humanitární pomoc a většina členských států EU má zahraniční politiku, která je z pohledu mírového a antirasistického hnutí výrazně lepší než politika USA. Pojetí lidských práv v západní Evropě, přenášené stále více přímo do EU, představuje asi nejvíc, co modernější levice může dnes ve světě dosáhnout. Zkrátka řečeno, EU je načervenalá. Mnoho minulých levicových radikálů dnes tvoří část mocenské elity západoevropských států a najdeme je rovněž ve strukturách EU a dalších evropských organizací (např. v Radě Evropy). Jestli je něco vskutku vlajkovou ideologií EU na přelomu tisíciletí, pak je to jakýsi salónní socialismus s levicově liberálními prvky. *Mainstream* sociální demokracie je v západní Evropě nejsilnější politickou silou, která je společně s křesťansko-demokratickými stranami hlavním motorem ES a EU.

Kritika EU ze strany radikálnějších socialistických hnutí je tedy nepřilíh důvodná. V ČR členství EU bude stabilizovat mnohé to, po čem volají. Velká část *světočerveného* spektra primárně na EU neútočí, spíš na NATO a na WTO. Snad pro levicové radikály jsou EU a jejich členské státy pohůnkem USA.

Levicově liberální feministické, antirasistické nebo třeba homosexuální hnutí stejně jako sdružení a iniciativy za lidská práva, dobře etablované v akademickém, studentském nebo kulturním prostředí, bývají s EU oprávněně spokojena. Pokud ji kritizují, tak obvykle za to, že jejich volání nevyšla úplně vstříc a žádají ještě silnější opatření.

Zanedlouho nepochybně posílí ještě další nádechy kritiky EU, která bude poukazovat na vykořisťování nových členských států stávajícími, na zneužívání jejich silnější hospodářské, politické a třeba také administrativní zdatnosti. Už teď tuším, že bude moci být zároveň *červená, modrá* a snad i jiná.

Zelená je jediná barva, která výslovně zaznívá v oficiálních názvech evropských politických stran. Rozmanitá ekologická (environmentalistická) hnutí jsou složkou politického života řady evropských států. Jsou EU většinou kriticky nakloněna. Jen radikálnější *zelení* se staví proti EU jako takové. Mnohé jejich ideje jsou totiž s EU neslučitelné. EU jako primárně hospodářské spojení evropských států zakládá svůj úspěch na dlouhodobém hospodářském růstu, což je z pohledu hlubinných *zelených* špatné,

vede to jen k rostoucí devastaci životního prostředí. Hospodářská integrace je protikladem ideálu samozásobitelského místního zemědělství a potřebné výroby. Dobrým terčem *zelené* kritiky EU je často její dopravní politika, která se zaměřuje na rozvoj celoevropských sítí, což přináší dopravu levnější, rychlejší a četnější, více se převáží a ekologické důsledky dopravy se nezhledňují. Jinak bývají *zelení* s EU nespokojeni tehdy, když se nedaří prosadit přísnější ekologické standardy nebo pokud společný standard a důraz na mobilitu hrozí destrukcí lepšího standardu některého členského státu (např. Dánska).

Čeští *zelení* proti EU zpravidla vyhraněně kritičtí nejsou (Hnutí Duha), neboť si uvědomují, že podstatná část ekologické legislativy v ČR je výsledkem přebírání západoevropských standardů a přístupové přípravy. Skutečně tvrdou kritiku lze slyšet spíš z těch řad, kteří spojují kritiku zelenou a červenou, kdy zejména odmítají účast EU na procesech hospodářské globalizace (Nesehnutí). EU však pro ně nikdy není hlavní terč.

Hnědá – tuto barvu si v politické debatě ošklivíme, připisuje se nacistickým a fašistickým hnutím. Fašistický a neofašistický odpor vůči evropské integraci najdeme v každém evropském státě a ČR není výjimkou (různé odnože českého „republikánství“, mnohé straničky s přívlastkem národní a intelektuální zázemí hnutí Skinhead). Tito *hnědí* radikálové jsou proti přistěhovalectví evropskému i dalšímu. Odpor proti prvnímu musí zákonitě vést k nesouhlasu se vstupem, neboť EU se opírá o volný pohyb svých občanů. Přistěhovaleckou politiku vůči obyvatelům jiných světadílů si však nadále určují členské státy samy, byť antirasistický program EU už vytváří pro tuto politiku jisté zastřené meze.

Nemálo lidí v ČR stále považuje integraci v EU za zastření německé dominance. Tomu jen napomohlo spojování vstupu do EU s jítřením problémů česko-německých vztahů: jak *modrá*, tak *červená* kritika se organicky spájí s *hnědou*. Nesmíme zapomínat, že český nacionalismus bývá protiněmecký. Tato nahnědlá kritika podle mne bude mimořádně houževnatá.

Průsaky této barvy v nechuti vůči EU jsou však rozšířenější: nezřídka se šíří na obavě z přistěhovalců a dominance zahraničního kapitálu, odporu k majetkovým restitucím. Je zde nemálo rozšířená touha po *splendid isolation*: žádá stagnace nebo dokonce dílčí demontáž EU i NATO, malé zahraniční angažmá (prezident Klaus). Odpor k přímému a přednostnímu uplatňování mezinárodního a evropského práva v justici, administrativě nebo na akademické půdě rovněž není až takovou raritou. Pro mnoho zákonodárců bude šokem, kolik skutečných kompetencí jim EU svým právem vezme.

Pro poslední konzervativní křesťanský světonázor mi zbývá *žlutá*. V ČR neprosákl na politickou scénu jinak než ve straničkách (Konzervativní strana). Klasická křesťanská demokracie (KDU-ČSL) je výrazně prointegrační. Daleko výraznější je kritika EU na scéně náboženské: tra-

diční církve sice vstup podpořily, z konzervativních katolických stejně jako z protestantských evangelických (Občanský institut, Česká evangelická aliance) kruhů však zaznělo jak volání po neutrálním postoji k vstupu do EU, tak zásadnější výhrady vůči EU či dokonce její odmítání.

Konzervativní křesťanství odmítá některé trendy západoevropské civilizace. Kritice je vystavena společenská a právní devalvace manželství, tolerance a právní uznání mimomanželského soužití, nedostatečná podpora tradiční rodiny, vstřícnost a právní zařazení svazků homosexuálů a vůbec snaha považovat za diskriminaci rozlišování kvůli sexuální orientaci. Mimořádně ožehavým tématem jsou interrupce. EU (resp. ES) se celá desetiletí stavěla k legislativě upravující tyto otázky neutrálně, respektovala kulturní rozdíly mezi jednotlivými státy, měla pochopení jak pro Nizozemí nebo Dánsko, tak pro Irsko či Itálii. Posledních deset let se to nicméně mění. EU, resp. Evropský parlament má snahu prosazovat jednotný levicově-liberální model (např. tlak na legalizaci interrupce, důrazná doporučení na zavedení registrace homosexuálních svazků). Nelze vyloučit ani zásadní evropská soudní rozhodnutí potvrzující tento trend a založení evropské kompetence v této oblasti morálně-politických hodnot. Např. pro Irsko je uvedené směřování hlavním důvodem ostražitosti při posilování EU třeba vytvářením kodexu základních práv EU. Obdobně už dnes vyjadřuje obavy přistupující Polsko (kde se z podobných důvodů proti vstupu postavila radikální národně-katolická *Liga polských rodin*).

Pro některé křesťanské konzervativce (v ČR jsou to spíše veřejně činní jednotlivci než hnutí) jsou příznačné sympatie k náboženské pravici USA než k čemukoli evropskému. Evropa se začíná vnímat jako sekularizovaný, nekřesťanský kontinent a EU je ztělesněním tohoto stavu. Všichni čeští *žlutí* kritici EU si ovšem dobře uvědomují, že česká společnost je mimořádně nenáboženská a ČR neriskuje vstupem do EU své právní a společenské hodnoty, po kterých kritici této barvy volají (např. interrupce jsou legální a odpor vůči nim je ve srovnání s mnoha státy západní Evropy slabý).

Zatím jsem se zabýval kritikou EU politickou a světonázorovou. Poslední dvě barvy bych ponechal pro výhrady a námitky občanské a systémové, nevázané na politickou nebo náboženskou orientaci. To samozřejmě nemění nic na tom, že uvedené námitky a výhrady neuplatňují kritici dosud zmíněných zabarvení.

Černou bych označil kritiku systémovou, opřenu také o určitou interpretaci poznatků společenských věd. Někteří odborníci poukazují na nedostatečné podloží pro současnou EU a zvláště pro její posilování směrem k federálnímu modelu. Poukazuje se na značné kulturní rozdíly mezi jednotlivými evropskými národy. Nezapomíná se na důsledky jazykové rozmanitosti. Připomíná se, že zdatnost Evropy se v minulých staletích zakládala nejen na společných rysech a hodnotách, ale také na soutěžení (byť někdy krvavém) evropských národů, kdy si konkurovaly jednotlivé spole-

čenské a politické modely. Černá kritika EU dochází k přesvědčení, že se zbytečně rozšiřuje okruh záležitostí řešených jednotně a společně. Připomíná, že je třeba skutečně vážně brát zásadu subsidiarity a zvažovat, co centralizovat a co nikoli.

V EU není vzácná tendence k přehnané unifikaci, *glajchšaltování*. S chutí k ní sahá evropská byrokracie; vždyť přece potvrzuje její smysl! Obavy také vyvolávají četní přívrženci posilování evropské integrace, označováni jako evropští federalisté. Často jimi ve skutečnosti nejsou, neboť vnitřně nedokáží přijmout jakékoli právní, politické nebo společenské odlišnosti mezi evropskými národy a chtějí sjednocovat to, co může a má zůstat rozdílné. Lze to uvést na postojích k interrupcím. Mnozí je chtějí zakázat či omezit, jiní je chtějí připustit. Práví federalisté mezi nimi své mínění ovšem prosazují jen v omezeném prostoru (např. státu) a necítí potřebu vnucovat své představy jinde (dalším národům). Federalistickou hodnotou *par excellence* je dokonce potěšení z odlišnosti: je dobře, že v některých státech jsou interrupce omezovány a v jiných nikoli.

Konečně sedmá, *bílá* barva značí kritiku občanskou. EU se shledává za organizaci s omezenou demokracií. Do značné míry neprávem. Demokratický deficit charakterizoval spíš minulost ES (EU), role přímo voleného Evropského parlamentu se posiluje. Je pošetilé kritizovat demokratický deficit a zároveň žádat uchování rozhodující moci v rukou členských států zastoupených v Radě. Právem však lze poukázat na jisté zadržávání demokracie v evropských zemích: stále komplikovanější struktury rozhodování, včetně mezinárodních a nadnárodních, rozměňují politickou odpovědnost, politická agenda je natolik složitá, že ji zvládají jen profesionálové, kteří své převahy svedou dobře zneužít, přičemž neúčast obyvatelstva na politickém životě a nezájem o něj roste. To však není specifický problém EU, na evropské struktury se jen přenáší. Postsocialistické Česko ostatně není žádným vzorem hodným následování.

EU se nezdíka vytýká byrokratický ráz, nedostatečná transparentnost a zkorumpovanost. Oprávněnost této kritiky závisí od místa, z něhož se vyjadřuje. Z pohledu Švédska je EU skutečně neefektivní a zkorumpovaná, vliv jihoevropské politické kultury na poměry v Bruselu – nejsevernějším jihoevropském městě – je patrný. Z pohledu ČR je bruselská mašinerie výkonná a poctivá. Česká *bílá* kritika EU mi připadá nepřiměřená, třísku v oku jiného vidí, ale trám ve svém nikoli.

Nesouhlas menšiny Čechů s členstvím ČR v EU se opíral o rozmanité, skutečné i domnělé důvody. Řada odpůrců vstupu patřila a patří k radikálním, okrajovým (v popisném slova smyslu) extrémním skupinám české politiky a české společnosti. Radikalita však umožňuje jejich stanoviska zjistit. Podstatně obtížnější je zkoumání pohnutek těch tří čtvrtin hlasujících českých občanů, kteří v referendu řekli vstupu do EU ano. Jak vnímá EU ona polovina Čechů, kteří vůbec nehlasovali, je neznámou.